

Næmingar lesa minni enn nakrantíð

TÓRBJÖRN JOHANNESARSON

Iseptember í ár fór átakið “Føroyar lesa” av bakka-stokki. Eitt átak, sum skal stimbra lesihugin hjá teimum ungu. Vit mugu vóna, at hetta átak er ein nýggj byrjan, har Mentamálaráðið sær álvaran í, hvussu týðningarmikið tað er at lesa. Fyrrverandi landsstýriskvinna, Hanna Jensen, setti sjøtul á.

Næmingar lesa ov lítið

Eg havi verið miðnámskúlalærari í 17 ár, tað er ómetaliga stórir munur á, hvussu nógv næmingarnir lósu fyri 17 árum síðan og nú. Hví so er, er ilt at siga, møguliga hevur hetta okkurt við fólkkaskúlan at gera ella føroyska nútíðarmentan? Teldur, teldlar og snartelefonir eru eisini komnar inn, og hetta hevur ikki bøtt um standin.

Í dag er tað vanligt, at næmingar siga, at teir aldri hava lisið eina føroyska skaldsøgu, tá ið teir koma á miðnám. Sjálvsagt gera hesir næmingar av, men tað boðar frá, at føroyskar skaldsøgur eru ikki frammarganga í huga teirra ungu. Tá ið vit skulu lesa skaldsøgur saman við næmingunum, er fyrsti spurningurin, hvussu long søgan er; tað verður ikki spurt um innihald. Mírar royndir eru, at fáir næmingar kenna teir stóru føroysku høvundarnar, sum t.d. Heðin Brú, William Heinesen, Jóannes Nielsen og Jens Paula Heinesen. Í triðju sendingini “O móðurmál”, sum varð send í 2016, sigur Hanus Kamban, at hann hevur illgruna um, at føroyingurin nú á døgum ikki lesur. Hetta kunnu

miðnámskúlalærarar vátta, ið undirvísa í máli og bókmentum. Ein av stóru avbjóðingunum hjá miðnámskúlalærarum er at fáa næmingar at perspektivera. Sum eina síðusøgu kann eg nevna, at eg til eina próvtøku spurdi ein næming, um hann kendi til skaldskapin hjá Heðini Brú, hvat hann skrivaði um. Jú, hesin hevði lisið “The old man and his sons”. Sum heild megna næmingar sera illa at lyfta seg upp frá tekstinum, tí at teir hava lisið so lítið. Teir hava einki at bera saman við, sjálvsagt eru undantøk, men sum heild er hetta galdandi. Onkuntíð kemur fyri, at brot í tekstum sipa til Bíbliuna, spyrst tú sum lærari um hetta, so er vitanin sera fátøk, eisini hjá næmingum, ið eru andaliga vaktir. Tað kundi verið áhugavert at gjørt kanning um lesivanar í hádeild og miðnámi.

Breytaskipanin leggur ikki upp til lesing av stórum verkum

Í 2013 fingur vit nýggja breytaskipan, sum tíverri ikki er eftir-mett av lærarum, tað er spell. Sum skilst, hevur onkur bólkur sitið við leiðslum og forfólki í lærararáðunum á miðnámi og eftirmett, men vanligi miðnámskúlalærarin hevur ikki samskift um breytaskipanina. Ein slík eftirmeting hevði møguliga kunnað givið ráðnum ábending um stóðuna. Men tað er ikki ov seint, mítt tilmæli er, at vit øll á miðnámi sleppa at eftirmeta skipanina. Í sambandi við breytaskipanina fingur vit nýggja kunngerð fyri allar lærugreinir á miðnámi. Tann stóra kollveltingin var, at farið var frá pensummi til førleikar. Í nýggju kunngerðini stendur ikki greitt, hvat næmingurin skal læra, men hvørjar førleikar, ið hann skal ognar sær. T.d. hava vit lærarar í føroyskum roynt at tulka tekstin í kunngerðini, sum ynskir, at næmingurin skal hava førleikar til alt møguligt. Tað er tó eitt, sum stendur greitt í hesi kunngerð, tað er, at næmingurin skal duga skaldskap av mannagrunni væl og virðiliga. Næmingurin skal lesa eina rúgvu av ymiskum tekstasløgum, men tað verður ikki nevnt í tøkiligum hvørji. Til dømis verður einki nevnt um skaldsøgur, yrkingasøvn ella bókur um yrkistekstir. T.d. stimbra skaldsøgur og yrkingasøvn næmingur upp á allar mátar.

Bøkurnar geva næmingum hugflog, mennir teir báði málsliga og mentanarliga. At fara frá pensummi til førleikar hevur fingið keðiligar málsligar avleiðingar og versnandi lesiførleikar. Vit á miðnámi varnaðust eisini, at okkurt broyttist í 2009, tá ið fólkkaskúlin eisini fór frá pensummi til førleikamál. Vit eru onkursvegna noydd at hálsa um, vit eru noydd at stramma upp, soleiðis at vit koma á beint aftur.

Hvørjar avleiðingar hevur breytaskipanin og sáttmálin frá 2013 havt?

Samstundis sum vit fingur nýggja breytaskipan á miðnámi, fingur vit nýggjan sáttmála millum Fíggjarmálaráðið og Yrkisfelagið Miðnám. Hesin sáttmálin var eisini ein kollvelting, sum gjørdi, at lærarar meira ella minni eru blivnir til tímaløntir, har alt gongur út upp á prógva og viga, hvat lærarin ger. Sáttmálin byggir á misálit og eina skipan, sum ger, at lærarin ger bara tað, sum hann fær lön fyri, alt annað verður ikki lønt. Tað er bara av góðum vilja, at lærarar lesa skaldsøgur við næmingunum. Skipanin er ómetaliga ólíðilig og ómotiverandi. Sí grein í Miðnámsriti 14, 2017: Ársverkið køvur hugin. Í dag brúka miðnámskúlnar stóra orku upp á akkordskipanina, fólk sita burtur av og ansa eftir, at alt fer rætt fram. Lærarar hava ynskt, at farið verður frá hesi skipan,

men Fíggjarmálaráðið er ikki sinnað at ganga hesum ynski á møti.

Hvørjar avleiðingar hava so námsætlanirnar í føroyskum og sáttmálin frá 2013 havt fyri Føroyar? Hesar hava gjørt tað, at ein føroyskur miðnámskúlalærari lesur munandi minni, enn hann gjørdi fyri 2013, bæði í lærugreinini føroyskum og øðrum lærugreinum. Fyrr las ein miðnámskúlalærari 6 bókur í føroyskum tey trí árin, hann gekk á miðnámi, nú kemur hann kanska upp á tvær ella tríggjar, tí at tíð er ikki til meir. Á HF las miðnámskúlalærarin umframt tær seks bøkurnar 6 sjálv-lisin verk, tá kundi hann bara í føroyskum koma upp á 12 bókur upp í tvey ár, tá eru danskt, enskt, týskt og franskt ikki tikið við. Hetta er ein sera óheppin gongd. Fyri 2013 vóru skúlarnir við til at stuðla føroyskum bókum og rithøvundum, tí at miðnámskúlalærari í túsundatali skuldu lesa bókur á móðurmálinum á hvørjum ári. Í dag er hesin marknaðurin næstan burtur. Vit súa eisini í september, at ein av størstu prentsmiðjum landsins hevur undirskot.

Føroyskar skúlabøkur – ein føroysk avbjóðing

Um vit venda okkum til skúlabøkur, so er sami standur. Tað er spell, at tað almenna ikki unnir

okkara miðnámskúlalærarar lesa bókur á móðurmálinum. Fyri seks árum síðan gjørdur vit í Miðnámsriti eina kanning um føroyskt lærutilfar, hon vísti, at 80% er danskt tilfar, ongar ábendingar eru um, at talið er minkað hesi seks árin. Tað almenna gevur eisini miðnámskúlalærari báði bókastuðul og lestrarstuðul, sum m.a. er ætlaður til bókakeyp, men í lýtuni fer stórir partur av hesum pengum til dansk forløg sum Systime. Talan er um milliónir, ið føroyskir miðnámskúlalærarar stuðla danskum forløgum. Mentamálaráðið átti at sett í verk bókagerð í Føroyum, sum báði stuðlaði føroysku vinnuni og føroyskum lærarum, ið kundu gjørt lærutilfar til miðnámskúlalærari. Á henda hátt verða pengarnir verandi í Føroyum.

Mentamálaráðið og politiski myndugleikin hevur seinastu árin bygt og umvælt bygningar fyri yvir eina millión, men hava ikki viljað raðfest innihaldið á miðnámi, og avleiðingin er, at vit hava ein miðnámskúla, har lesing á móðurmálinum ikki verður raðfest. Men kanska kann gongd koma á, nú Mentamálaráðið saman við øðrum ætlar, at næmingar skulu lesa meir.

Livst, so spyrst.